

Podmanená planéta

Bedřich Moldan: **Podmanená planéta**. Vydání první. Karolinum, Praha, 2009, 420 s., ISBN 978-80-246-1580-6.

Profesor pražskej Karlovej univerzity, riaditeľ Ústavu pre otázky životného prostredia, Bedřich Moldan, predkladá obraz o súčasnej dobe – novom geologickom období antropocéne – keď sa ľudia stali rozhodujúcou prírodnou silou. „Žijeme na planéte, ktorú si ľudia podmanili.“ Čelia, presnejšie čelíme, rôznym nebezpečenstvám. „Medzi najzávažnejšie hrozby sa stále častejšie zaraďuje ekologická kríza.“ A práve o nej, jej závažnosti a možnostiach riešenia v súčasnosti i budúcnosti, píše tento renomovaný autor. Rukopis posúdili štyria recenzenti, čo poukazuje na šírku problematiky.

Text knihy je logicky a s jasným zámerom rozdelený na 5 častí. Najviac priestoru autor venuje súčasnému stavu našej planéty – stavu biodiverzity a odpovediam ľudskej populácie na súčasnú situáciu. Prvá časť (13 kapitol) s názvom *Žijeme v antropocéne* je stručným rozborom najdôležitejších súčasných trendov. Hovorí o histórii vzťahov medzi ľuďmi a prírodou, o ľudskej populácii a jej historickom vývoji, o spoločenskom a ekonomickom rozvoji, globalizácii, obchode a doprave, technológiách, ktoré zmenili svet, o nerastných surovinách, potravinách a iných poľnohospodárskych produktoch, o vzorcoch osídlenia, svetových regiónoch, odpadoch a ľuďoch ako pánoch planéty Zem. Upozorňuje na závažnosť environmentálnych dôsledkov ľudských aktivít, mnohé z nich majú celoplanetárny rozmer, niet z nich úniku. Tým je dnešná situácia odlišná od všetkých predchádzajúcich. Autor však optimisticky predpokladá, že antropocén môže vyústiť do environmentálne udržateľnej fázy.

Druhá časť knihy (3 kapitoly) nazvaná *Udržateľný rozvoj a prírodné služby* sa zaoberá koncepciou udržateľného rozvoja, environmentálnou udržateľnosťou a prírodnými služba-

mi, ako označuje služby ekosystémov, ktoré podmieňujú kvalitu ľudského života.

Tretia časť *Stav biosféry* (19 kapitol) vysvetľuje funkcie a vzájomné väzby jednotlivých životodarných planetárnych systémov. Spomína sa v nej geologická a biologická evolúcia, biogeochemický metabolizmus, pokrývka Zeme (pevniny a oceány, biomy) a energetický metabolizmus (zdroje a transformácie energie). Ako prírodné katastrofy autor označuje prírodné epizodické udalosti s rozsiahlymi negatívnymi dôsledkami na ľudí. Zaoberá sa litosférou a pedosférou, hlavnými biogénnymi prvkami, ich cyklami, zemskou atmosférou a globálnou zmenou klímy, stratosférickou ozónovou vrstvou a znečistením ovzdušia. Autor predstavuje obeh vody v prírode, modrý a zelený vodný tok, jeho modifikácie, oceány a moria. Kryosféru považuje za špeciickú zemskú sféru, hoci je súčasťou

hydrosféry. Osobitnú kapitolu venuje vodným zdrojom. V troch kapitolách: *Podoby života* (tri veľké organické ríše, hlavné ekosystémy Zeme), *Biologická rôznorodosť* vrátane vymierania druhov a *Lesy* (rozloha, globálne zmeny a príčiny úbytku) sa venuje živej prírode. Posledná kapitola *Globálna chemická kontaminácia* sa zaoberá nebezpečnými látkami.

Štvrtá časť publikácie, nazvaná *Odpovede* (5 kapitol) uvádza reakcie ľudskej spoločnosti na súčasnú situáciu. Je venovaná širokej škále prístupov a postupov v mnohých odboroch ľudskej činnosti. Začína správou vecí verejných, predstavuje právo, inštitúcie a verejnosť, ako aj aktuálne environmentálne programy Európskej únie. Zoznamuje čitateľa s globálnymi inštitúciami, ktorých činnosť súvisí s ochranou a starostlivosťou o životné prostredie (UNEP, SCOPE, IUCN a OECD), s environmentalistikou ako vedným odborom, s environmentálnymi údajmi, indikátormi a vzdelávaním (Dekáda vzdelávania pre udržateľný rozvoj). Objasňuje faktory súvisiace s kvalitou ľudského života a vzorcami spotreby. Autor sa venuje aj environmentálnej ekonomii, vysvetľuje, čo je to prírodný kapitál a prírodné (= ekosystémové) služby, predstavuje ekonomické nástroje environmentálnej politiky.

Záverečná časť *Epilóg* má iba dve kapitoly a je akýmsi pohľadom do budúcnosti. Uvádza trendy a kľúčové environmentálne okruhy, ako aj politické koncepcie. Autor si je vedomý relatívnosti predpovedí. Už v Predhovore upozorňuje na globálnu ekonomickú krízu. Rukopis knihy dokončil zhruba v polovici r. 2008, keď sa začala prejavovať vážna finančná situácia v USA. Preto všetky prognózy (najmä v poslednej časti knihy) treba chápať s veľkou rezervou. „Svet sa mení pred našimi očami a nemožno vôbec odhadnúť, v akom smere a ako hlboké a trvalé budú zmeny súčasných vývojových trendov, ktoré nepochybne nastanú.“

Ľudia sa správajú ako majitelia Zeme, ktorými v skutočnosti aj sú, so všetkými právami, ale aj povinnosťami, ktoré z toho vyplývajú. Záleží len na tom, či dokážu byť aj zodpovednými a dobrými správcami. Autor v závere konštatuje „Svetlo na konci tunela snáď nie je protiúdiaci vlak...“

Stručný, a pritom výstižný text každej kapitoly je doplnený „boxami“ farebne odlišenými od ostatného textu, množstvom tabuliek, štatistických údajov, grafov, máp, schém, farebných obrázkov a fotografií. Čitateľ si tak môže urobiť aktuálny obraz o predstavovanej problematike, prípadne siahnuť po citovaných zdrojoch vrátane webových stránok medzinárodných inštitúcií, programov a pod. Použité dokumen-

tačné materiály sú aktuálne, prevažne z r. 2007, prípadne z r. 2008.

Publikácia je významná aj z terminologického hľadiska, môže pomôcť štandardizovať pojmový aparát, pretože autor používa českú terminológiu v široko chápanej problematike životného prostredia, od ekologickej či environmentálnej vedy, cez environmentálnu politiku a jej rôzne nástroje až po environmentálny manažment a environmentálnu ekonomiu a environmentsociológiu.

Kniha je doplnená prílohami, obsiahlym zoznamom použitej literatúry a registrom. Autor neuvádza, komu je určená. Môže byť učebnicou i vysokoškolskou príručkou. Ale vzhľadom na jej charakter a široký záber problema-

tiky je aj ojedinelým kompendiom, po ktorom radi siahnu špecialisti z rôznych odborov, ale aj politici a riadiaci pracovníci, resp. manažéri. Možno ju považovať za významný prínos k Dekáde vzdelávania pre udržateľný rozvoj v krajinách, ktorým je jazyk knihy zrozumiteľný. Odporúčame ju do pozornosti všetkým, pretože otázky, ktoré nastoľuje a rieši, sa dotýkajú každého obyvateľa planéty Zem.

Prof. RNDr. Pavol Eliáš, CSc., Katedra ekológie Fakulty európskych štúdií a regionálneho rozvoja Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, Mariánska 10, 949 76 Nitra, pavol.elias@uniag.sk

Priemyselné dedičstvo – otáznik i výzva

Viera Obuchová: **Priemyselná Bratislava**. Vydavateľstvo Marenčin PT, Bratislava, 2009. ISBN 978-80-89218-99-8.

Bratislava v posledných rokoch zaznamenáva veľký rozmach výstavby, mesto sa rozvíja do šírky aj výšky. V mnohých prípadoch však za cenu

zániku významných prírodných hodnôt i kultúrneho dedičstva. Osobitne možno hovoriť o masovom úbytku industriálu, t. j. dedičstva priemyselného rozvoja. Kým v zahraničí možno nájsť príklady citlivého prístupu k nevyužívaným priemyselným objektom, snahu využiť ich novým, nekonvenčným spôsobom, v Bratislave vládne tvrdý zákon kúpy a predaja nehnuteľností a maximálneho okamžitého zisku z nich. Treba zvažovať nerovný zápas o kultúrnejšie chápanie koncepcie rozvoja mesta.

Veduta komplexu Uhorskej cverbovej továrne (Cvernovky) zo severu, na dnešnej Párikovej a Svätoplukovej ulici, s. 245.

Industriál predstavuje osobitný výsek historického životného prostredia miest, zaujímavý najmä pri skúmaní dejín novoveku. V sérii kníh, ktoré vydavateľstvo Marenčin venuje histórii Bratislavy, pribudla kniha pamiatkarky – výskumníčky Viery Obuchovej, svojím spôsobom zvláštna – o dejinách a územnom priemete bratislavského priemyslu. Odráža určitý paradox – svedectvo o úrovni a hodnotách, ktoré sa v obraze mesta vytvorili a ktorých sa mesto zároveň vzdáva. Namiesto optimistickej prezentácie ide o akýsi druh nekrológu. „Bratislava na prelome 20. a 21. storočia má charakter mesta, v ktorom priemysel umiera... Ubúdajú – likvidujú sa výrobné objekty, ale aj celé areály fabrik, ktorých výrobky boli známe a používali sa v celom svete“, uvádza autorka v úvode knihy. Tým stúpa aj paradoxná aktuálnosť knihy, ktorá sa stáva výkričníkom, výzvou v hodine dvanástej, keď technokracia ničí vlastné korene, revolúcia požiera vlastné deti...

Prvá kapitola je prehľadom výskumu a ochrany technických a industriálnych pamiatok Bratislavy. Za prvú technickú pamiatku vyhlásili r. 1980 stanicu parnej železnice Bratislava-Viedeň z r. 1848, zachovanú iba vďaka nadšencom. Určitým medzníkom bolo sympózium o technických pamiatkach Bratislavy r. 1983, prvé svojho druhu na Slovensku. Z r. 1985 pochádza návrh vyhlásiť rezerváciu technických pamiatok v Hornej Mlynskej doline, ktorý však neuspel. Veľkým úspechom bola záchrana jedinečného objektu, stanice konskej železnice na Krížnej ulici, určenej na zbúranie, ale bolo treba o ňu zviešť tvrdý zápas.

Asi desatinu rozsahu autorka venovala rozboru hodnôt najstarších bratislavských technických pamiatok v Mlynskej doline, na potoku Vydrica, ktorých história siaha až do stredoveku. Časť z nich zanikla pri výstavbe diaľnice, za veľký úspech treba pokladať obnovu mlyna Klepáč, ktorý bol v dezolátnom stave.

V ďalšej kapitole autorka pripomína, že v polovici 19. storočia mal ešte bratislavský priemysel manufaktúrny charakter, ale na prelome 19. a 20. storočia tu už bola továrenská veľkovýroba na úrovni svojej doby, zároveň publikuje územný priemet priemyslu v Bratislave v 19. storočí. Autorka venuje pozornosť predpokladom jeho